



University of Groningen

De onzichtbare Democraten. Impressies van een congres over het kabinet-Den Uyl

Lucardie, A.P.M.

Published in:

Idee. Tijdschrift van het wetenschappelijk bureau van D'66

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1998

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Lucardie, A. P. M. (1998). De onzichtbare Democraten. Impressies van een congres over het kabinet-Den Uyl. Idee. Tijdschrift van het wetenschappelijk bureau van D'66, 19(1), 13-14.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

De onzichtbare Democraten

Impressies van een congres over het kabinet-Den Uyl

door Paul Lucardie

Voor D66 was de periode 1973-77 van vitaal belang: de eerste ervaring met regeermacht ging immers gepaard met een innerlijke verscheurdheid en vertwijfeling die de partij bijna het leven kostte. Het leek me dan ook een verstandig voornemen van de redactie van Idee aandacht te besteden aan het congres over het kabinet-Den Uyl.

De opzet van het congres verraadde een gelukkige hand. Drie wetenschappers hielden korte lezingen over de drie belangrijkste idealen van Den Uyl en de zijnen: herverdeling van kennis, macht en inkomen. Drie voormalige ministers, Van Kemenade, Van Agt en Boersma, gaven een persoonlijk, soms polemisch, soms ironisch-relativerend commentaar op de referaten. Twee historici belichtten de stijl van Den Uyl en de naweeën van het kabinet. Het congres werd afgesloten met een debat tussen Ed van Thijn - wel eens de 'geestelijke zoon' van Den Uyl genoemd - en Frits Bolkestein, die zich door het zijns inziens catastrofale beleid van Den Uyl geroepen zag de politiek in te gaan. Al met al een zwaar programma, maar levendig genoeg om de aandacht van een paar honderd belangstellenden voor ruim zes uur vast te houden. Die belangstellenden kwamen uit verschillende kringen, niet alleen historici en politologen, maar ook (voormalige) partij-activisten en zelfs een enkeling uit het bedrijfsleven die kwam kijken hoe men nu over het 'rode gevaar' van de jaren zeventig dacht.

Afwezigheid D66

Opvallend afwezig in het hele congres was echter de partij waar het in dit nummer van Idee natuurlijk om gaat: D66. Geen der referenten besteedde er enige aandacht aan, geen D66'er uit het kabinet was aanwezig, geen enkele discussiedeelnemer in de zaal refereerde aan de partij. Toch was D66 zeer sterk bij het kabinet

***Een kwart eeuw geleden werd
het meest progressieve en
spraakmakende kabinet dat
Nederland in de twintigste
eeuw heeft gekend
geïnstalleerd:
het kabinet-Den Uyl.
Voor de Vereniging voor de
Geschiedenis van de
Twintigste Eeuw (VGTE)
aanleiding om er een congres
aan te wijden.***

***Paul Lucardie schreef in het
kader van dit themanummer
van Idee de volgende
impressie.***

betrokken: Hans Gruijters, één van haar oprichters, beheerde de portefeuille van volkshuisvesting en ruimtelijke ordening. Laurens Jan Brinkhorst, ook niet de eerste de beste, was staatssecretaris van buitenlandse zaken. Jan Glastra van Loon, wel eens als geestelijk vader van de partij betiteld, diende als staatssecretaris van justitie, totdat zijn minister, Van Agt, hem te kritisch vond en het vertrouwen in hem opzei - achteraf een zegen voor D66, omdat de ontslagen staatssecretaris al zijn energie in zou zetten om de partij uit haar coma te redden. Henk Zeevalking zou hem opvolgen.

Nu kan men aanvoeren dat deze bewindslieden, hoe bekwaam ook, weinig invloed uitoefenden op de verwezenlijking van het kernprogramma van Den Uyl, de spreiding van kennis, macht en inkomen. Dat is maar ten dele juist: zo kon Gruijters wel degelijk burgers iets meer macht over hun woonomgeving verschaffen. De Nijmeegse historicus Ramakers, die de herverdeling van macht behandelde, zocht echter wijs-

heid in beperking en wijdde zijn referaat uitsluitend aan de strijd over de ondernemingsraad.

Vijfde wiel

Moet D66 dan beschouwd worden als nutteloos vijfde wiel aan de wagen, die getrokken werd door PvdA, PPR, KVP en ARP? In tegendeel, zou ik willen beweren: veeleer als het onzichtbare oog van de wervelstorm die Den Uyl voortstuwde.

Ik denk daarbij vooral aan de ideologie die het kabinet inspireerde. Hoewel men toen van een 'rood kabinet met een wit randje' sprak, kan het moeilijk een socialistisch kabinet genoemd worden. Zelfs Den Uyl, die zich wel socialist noemde, had zowel het klassieke socialisme als de klassieke sociaal-democratische ideologie vaarwel gezegd, zoals de politicoloog Van Kersbergen in zijn zeer verhelderende referaat over inkomenspolitiek overtuigend aantoonde. Den Uyl wilde niet zozeer de ondernemers onteigenen, zoals klassieke socialisten, en hen evenmin op wezenlijke onderdelen de wet voorschrijven, zoals klassieke sociaal-democraten. Der-

gelijke socialistische en sociaal-democratische denkbelden spraken een groot deel van zijn partij nog wel aan, zoals uit verkiezings- en beginselprogramma's van de PvdA afgelezen kan worden, maar Den Uyl zelf had zich daarvan al in de jaren vijftig gedistantieerd. Wél wilde hij sociale gelijkheid bevorderen, door middel van meer medezeggenschap in bedrijven, onderwijshervorming en een actieve inkomenspolitiek. Een dergelijke ideologie, door Van Kersbergen wat ongelukkig 'Den Uyl-socialisme' gedoopt, zou ik liever 'democratisch radicalisme' noemen. In deze ideologie staan democratie en sociale gelijkheid centraal, maar wordt de (sociale, gedemocratiseerde) markteconomie niet bestreden. Het woord 'ideologie' wekt hier wellicht misverstand - en bij D66ers vaak overdreven weerstand - omdat het een hecht, gesloten systeem van ideeën suggereert, terwijl het gedachtengoed van Den Uyl - en zeker van D66 - niet zoveel samenhang vertoonde en open stond voor nieuwe opvattingen. Indien we 'ideologie' dan ook wat ruimer opvatten, kunnen we ook de ideologische verwantschap tussen de PvdA van Den Uyl, de Democraten en de PPR uit die tijd opmerken. Men zou bij de PvdA van rode (nog een beetje socialistisch getinte) en bij de PPR van blauwe (christen-radicaal getinte) varianten van democratisch radicalisme kunnen spreken. Juist omdat D66 die ideologie in haar zuiverste vorm verkondigde - zonder haar als zodanig te benoemen - kon ze zich moeilijk binnen het kabinet profileren.

Ideologische crisis

De comateuze toestand waar de Democraten rond 1974 in verzeilden, kan ook als ideologische crisis geduid worden. Aan de ene kant dreigde de partij haar identiteit te verliezen, omdat haar coalitie-partners PvdA en PPR (en in veel mindere mate ARP en KVP) haar ideaal, radicale democratisering van de samenleving, over hadden genomen - echter zonder de consequentie van een fusie tot een Progressieve Volkspartij te willen aanvaarden. Van die beoogde maatschappijhervorming kwam vaak bitter weinig terecht, zoals op het congres nog eens duidelijk werd gemaakt, vooral vanwege het verzet van behoudende krachten binnen en buiten het kabinet, maar soms ook door tactische blunders van de progressieve partijen. Niettemin zijn op tal van gebieden democratiseringsprocessen op gang gebracht, dank zij of ondanks Den Uyl en de zijnen. Arbeiders en hun vertegenwoordigers kregen iets meer invloed binnen hun bedrijven, burgers meer inspraak over hun woonomgeving. De middenschool leek aanvankelijk een doodgeboren kindje te worden, maar zou uiteindelijk als 'basisvorming' een nieuw leven beginnen.

Aan de andere kant bleef een tweede, nog belangrijker ideaal van D66, democratisering van de staat, praktisch liggen. De voorstellen daartoe, verkiezing van de minister-president, een ander kiesstelsel, wellicht ook een referendum, waren al eind jaren zestig



Foto: Dennis Dies

Worden deze democraten straks weer onzichtbaar?

door de staatscommissie onder leiding van Cals en Donner geformuleerd. Ze stuitten in de jaren zeventig echter in de Tweede Kamer niet alleen op liberale en confessionele weerstand, maar ten dele ook op onverschilligheid in de rijen van PvdA en PPR. Geen wonder dat Van Mierlo, dit alles overwegende, na zeven magere jaren in de kamer, het politiek leiderschap neer wou leggen, terwijl een meerderheid van de leden op het congres in 1974 de partij zelfs op wilde heffen. Statutair lukte dat niet, zodat Van Mierlo's opvolger Terlouw de kans kreeg met hulp van Glastra van Loon de partij te redden. Terlouw koos voor een gematigder, meer sociaal-liberale dan democratisch-radicalen koers: meer nadruk op milieu, technologische en sociale vernieuwing dan op democratisering van staat en maatschappij.

Overeenkomsten '74 en '98

Staan de Democraten nu voor dezelfde pijnlijke keuze als anno 1974? De overeenkomsten tussen de periode 1973-77 en 1994-98 dringen zich op, althans wat deze partij betreft. Opnieuw dreigt ze plat gedrukt te worden tussen grotere coalitie-partners. In de strijd tussen Van Agt en Den Uyl speelde ze een even bescheiden rol als in die tussen Bolkestein en Kok. Kok heeft nog een paar socialistische veren afgeschud die Den Uyl had laten staan. De ideologie van de huidige PvdA-leider lijkt een niet eens meer sociaal-democratische maar hooguit sociaal getinte, zeer gematigde versie van democratisch radicalisme. Nu is het radicalisme van D66 ook wat verwaterd, dus ontlopen de twee partijen elkaar in ideologisch opzicht opnieuw heel weinig. Beide zetten het referendum, de gekozen minister-president en de gekozen burgemeester in hun program. Of die er aan het begin van de komende eeuw ook zullen komen is de vraag, maar met de PvdA van Kok krijgt de radicale kiezer meer kans op regeermacht dan met het electoraal achteruit sukkelende D66. Voor een wat pittiger, oppositioneler variant van democratisch radicalisme kan de kiezer terecht bij Groen Links. Zo blijven de Democraten weliswaar redelijk en consequent, maar ook opnieuw onzichtbaar. ♦